

C.S. Pisuisse



'1992' en de culturele identiteit

De soep wordt niet zo heet gegeten als zij wordt opgediend. Het wegvallen van de economische grenzen in de EG betekent geenszins de doodssteek voor onze eigen cultuur. Wel zullen de contacten met andere culturen intensiever worden. Dat kan onze cultuur verrijken.

Door de afspraak om voor 31 december 1993 een zogenaamde 'interne markt' tot stand te brengen is de Europese integratie in een stroomversnelling terechtgekomen.

De snelheid waarmee wat jarenlang een utopie scheen werkelijkheid lijkt te worden, zorgt niet alleen voor groot enthousiasme (euroforie), maar roept ook tegenkrachten op. Er rijzen allerlei vragen, waarvan het tot voor kort volstrekt prematuur zou zijn geweest om ze op te werpen. Kwesties die alles te maken hebben met de grotendeels nog onbekende gevolgen van '1992'. Zo wordt er plotseling volop gediscussieerd over de vraag of met het wegvallen van de grenzen ons relatief goede stelsel van sociale voorzieningen nog wel gehandhaafd kan blijven. Zal een efficiënte misdaadbestrijding nog wel mogelijk zijn? Een andere vraag is die naar de gevolgen van '1992' voor het milieu (onder andere actueel geworden door het overdreven fanatisme waarmee de Com-

missie zich te weer stelt tegen de fiscale bevoordeling door de Nederlandse overheid van kleine 'schone' auto's). Het is zeer terecht dat dergelijke zaken worden opgeworpen. Het gaat immers om belangrijke aangelegenheden waarvoor in het algemeen geldt dat ze niet ondergeschikt kunnen worden gemaakt aan het streven naar de interne markt. Gelukkig hoeft dat ook niet. Hoewel hier veel meer over te zeggen valt, denk ik dat het onjuist is om genoemde belangen en '1992' als elkaars natuurlijke tegenpolen te beschouwen. De belangen zullen of geïncorporeerd moeten worden in het integratiestreven of, wanneer dit niet mogelijk is, op z'n minst worden gerespecteerd. In het laatste geval zal van de lidstaten wel worden geëist dat ze de belangen op de meest gemeenschapsvriendelijke wijze behartigen.

Culturele identiteit

Een ander aspect dat de laatste tijd volop in de belangstelling staat, en hier willen we nader aandacht aan schenken, is de mo-

Mr. C.S. Pisuisse (1957) is als universitair docent werkzaam bij de vakgroep Europees- en economisch recht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Groningen.

gelijke bedreiging die '1992' vormt voor onze nationale culturele identiteit. Het belang van deze discussie moet niet worden onderschat. Naar mate er meer economische (en politieke) bevoegdheden worden overgedragen aan de Europese Gemeenschap, wordt de eigen culturele identiteit van de afzonderlijke lidstaten als onderscheidend criterium steeds belangrijker. In het eindstadium van integratie, de zogenaamde Europese Unie (waar iedereen een groot voorstander van is zolang het nog om een utopie gaat) zal het mogelijk zelfs één van de weinige terreinen zijn waarop de nationale soevereiniteit nog enigszins tot uitdrukking kan worden gebracht. Kortom de nationale culturele identiteit is iets om ook bij de huidige stand van de integratie voorzichtig mee om te springen.

Om de vraag te kunnen beantwoorden of de interne markt een bedreiging vormt voor de nationale cultuur, dient eerst te worden onderzocht wat we daaronder eigenlijk moeten verstaan. Om deze vraag kunnen we niet heen. Dat zij dikwijls wordt vermeden is wel begrijpelijk. Maar weinig begrippen zijn zo ongrijpbaar als juist cultuur. Het is onterecht het begrip cultuur te beperken tot kunst en sport. Hoewel deze er stellig deel van uit maken omvat het veel meer. Cultuur doortrekt heel ons leven, met inbegrip van de alledaagse dingen. Zelfs met een ruime definitie waarbij cultuur wordt omschreven als alles dat uitstijgt boven de primaire levensbehoeften, kortom als de franje van het leven, ontstaan er problemen. Waarom gruwet men bijvoorbeeld in sommige landen van zoute haring maar prakkizeren 'wij' er niet over om een 'waterkonijn' of te wel een muskusrat te nuttigen? Waarom zijn er (zo lijkt het althans) relatief meer dikke Duitsers dan dikke Nederlanders? Waarom sluiten Luxemburgers 's avonds de luiken van hun huizen en kun je in Nederland vrijelijk naar binnen kijken? Met recht spreekt men van verschillen in eet- en wooncultuur. De vraag hoe dergelijke

verschillen zijn ontstaan kan slechts beantwoord worden met behulp van vage begrippen als 'volksaard' en 'mentaliteit' of met een doodoener als 'dat is historisch nu eenmaal zo gegroeid'. De Nederlandse volksaard, die niet te definiëren valt, maar waarbij iedereen zich wel een voorstelling kan maken, is het uiteindelijke resultaat van talrijke factoren. Godsdienst, klimaat, geografische omstandigheden, beïnvloeding door mensen van buiten enzovoort. Het is deze volksaard ('typisch Nederlands') die, samen met de eigen taal, in belangrijke mate bepalend is voor onze culturele identiteit. De culturele identiteit is mede bepalend voor onder andere de structuur van onze staatkundige orde, het rechtsstelsel, de kijk op de medemens, het bestedingspatroon (dat Duitsers in grote auto's rijden en Nederlanders (ook) in kleine is waarschijnlijk niet alleen een kwestie van geld), het gevoel voor humor en amusement, de sport- en de kunst(beleving), de architectuur en het onderwijs. Door de culturele identiteit wordt een natie gekarakteriseerd. Om elk misverstand te vermijden, met het eigene moet op een juiste wijze worden omgesprongen. Er kunnen redenen zijn waarom wij het prettig vinden om als Nederlanders in Nederland te wonen. Dit is heel wat anders dan het verabsoluteren van het eigen karakter en van de eigen staat. Dan dreigen superioriteitsgevoelens en nationalisme, de geschiedenis heeft genoegzaam aangetoond tot welke verschrikkelijke gevolgen dat kan leiden. Het op een juiste wijze omgaan met de culturele verscheidenheid, staat in de weg aan een houding die gericht is op louter behoudzucht.

Een werkbare definitie van het begrip nationale culturele identiteit lijkt niet mogelijk. Het weerspiegelt een subjectief gevoel met als resultaat dat een eventuele bedreiging door de interne markt voor onze culturele identiteit, nauwelijks valt aan te tonen of te weerspreken. De discussie krijgt daardoor al snel een abstract karakter en loopt het gevaar gevoerd te wor-

den op basis van sentimenten in plaats van op basis van argumenten.

Interne markt

Dit kan voorkomen worden via een meer casuïstische aanpak. Door tegen de achtergrond van de 'interne markt' te kijken naar de gevolgen die het wegvallen van de grenzen heeft voor die terreinen waar nu nog duidelijk van een 'eigen' nationaal karakter sprake is, zijn we in staat om tot een afgewogen oordeel te komen.

De 'interne markt' omvat een ruimte zonder binnengrenzen met een vrij verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal (artikel 8 A, EEG-Verdrag). Om deze markt te verwezenlijken beschikt de Gemeenschap over uitgebreide bevoegdheden. Meer nog dan nu al het geval is, zal de uitoefening van deze bevoegdheden stellig leiden tot een soevereiniteitsbeperking voor de lidstaten.

Het vrij verkeer van goederen is te beschouwen als de 'hoeksteen' van de interne markt, daarom gaat daar in de eerste plaats onze aandacht naar uit. Er wordt wel gesuggereerd dat ons een vloedgolf aan cultuurvreemde producten te wachten staat waardoor het eigen produkt wordt verdrongen en verstikt. Is deze verwachting reëel? In de eerste plaats moet worden opgemerkt dat het vrij verkeer van goederen, onder invloed van de rechtspraak van het Hof te Luxemburg, reeds in belangrijke mate is gerealiseerd, zodat ook nu de meeste producten al op de Nederlandse markt kunnen worden afgezet. Daarnaast geldt dat het voor veel producten niets uitmaakt waar ze vandaan komen. Het zal de gemiddelde consument 'worst wezen' of de WC-pot waarop hij dagelijks plaatsneemt uit Italië dan wel uit Nederland afkomstig is. Bij dergelijke producten wordt de keus slechts ingegeven door de verhouding tussen kwaliteit en prijs. Eventueel wringt de schoen bij die producten waaraan een typisch nationaal karakter kleeft. Meestal gaat het daarbij

om voedingsmiddelen, waarbij de keuze in belangrijke mate wordt bepaald door smaak. Een gevestigde smaak laat zich moeilijk veranderen. Voor zover buitenlandse produkten weten door te breken, hoeft dat niet per se een bedreiging te vormen voor het nationale produkt. Integendeel, het kan juist een verrijking van de

De keuze die we hebben uit souvlaki, pizza en paella is niet ten koste gegaan van de kruimige aardappel met jus.

cultuur betekenen. Een goed voorbeeld biedt de horeca. De keus die we hebben uit souvlaki, pizza en paella, is niet ten koste gegaan van de vertrouwde kruimige aardappel met vette jus. Trouwens in onze keukens thuis is het niet anders, het is juist de variatie die het leven aantrekkelijk maakt. Soms lijkt het alsof de integratie in onze magen verder is voortgeschreden dan in onze hoofden. Dat buitenlandse produkten zich moeten aanpassen aan 'onze' smaak is evident. 'Typisch Italiaanse restaurants' komen ongetwijfeld meer in Nederland voor dan in Italië zelf.

Een andere veel gehoorde klacht is dat bij een daadwerkelijk vrij verkeer van goederen de kwaliteit van de produkten (die in Nederland over het algemeen relatief hoog is) omlaag zal gaan. Inderdaad zal het, meer nog dan nu reeds het geval is, zo worden dat produkten die in de ene lidstaat, overeenkomstig de aldaar geldende voorschriften op de markt zijn gebracht, ook in de andere lidstaten zullen moeten worden toegelaten. Dit op basis

van het systeem van wederzijdse erkenning van elkaars normen. Met betrekking tot voedingsmiddelen is de Commissie van mening dat slechts harmonisatie van de meest essentiële gezondheidsvoorschriften noodzakelijk is. Voor het overige zou volstaan kunnen worden met een goede informatieverschaffing via etiketten en verpakkingen. Dit standpunt kan er inderdaad toe leiden dat de kwaliteit van het land met de laagste norm (het daaraan voldoen garandeert immers reeds een vrij verkeer) gemeengoed wordt. Men dient echter te beseffen dat aan de andere kant ook het wel harmoniseren van warenvoorschriften tot gevolg kan hebben dat juist typisch nationale produkten moeten verdwijnen. Ter illustratie kan in dit verband genoemd worden de richtlijn van de Raad die er toe verplicht dat de ons zo vertrouwde woensdagse gehaktbal binnenkort met de benaming 'vleesbereiding' moet worden getooid. Bovendien zijn er tegenkrachten. Door de grotere concurrentie in een interne markt wordt de positie van de consument versterkt. Dit kan niet alleen positief uitwerken op de kwaliteit in het algemeen, in ieder geval leidt het tot een diversificatie van het produktaanbod. Wanneer een kwalitatief hoogstaand typisch nationaal produkt ons echter dierbaar is, dan zal dat mijns inziens geen enkel gevaar lopen te verdwijnen. Een voorbeeld uit de praktijk om dit te illustreren. Op basis van het oude *Reinheitsgebot* was de Duitse biermarkt feitelijk niet toegankelijk voor buitenlandse bieren met additieven. Vorig jaar heeft het Hof van Justitie gelast dat het buitenlandse bier met additieven (conserveermiddelen bijvoorbeeld) toch moet worden toegelaten. Betekent dit nu het einde voor het traditionele Duitse bier? Geenszins, met recht hechten de Duitsers aan hun nationale biertje. Daarenboven hebben de Duitse brouwerijen gezamenlijk een permanente campagne op poten gezet om het publiek er nadrukkelijk op te wijzen dat hun bier zuiver is. Dit laatste aspect mag niet wor-

den onderschat. Door voorlichting via etiketten en verpakkingen, daartoe verplicht op basis van gemeenschapswetgeving, of op eigen initiatief door bedrijven wordt de consument in de gelegenheid gesteld een bewuste keus te maken. Op basis van dezelfde redenering is het, ondanks uitspraken waarin het Hof eveneens vrij verkeer gelastte, waarschijnlijk dat Nederlanders de hogere prijs voor lief nemend blijvend zullen kiezen voor de 'eigen' jenever met een verplicht hoger alcoholpercentage dan de Belgische. Voor de Italianen en de Duitsers geldt hetzelfde met betrekking tot respectievelijk de verplicht van harde durumtarwe gemaakte traditionele pastaprodukten en de van louter vlees gemaakte traditionele worst.

Tenslotte moet worden opgemerkt dat ook na '1992' de afzonderlijke lidstaten, zolang er geen harmonisatie van voorschriften heeft plaatsgevonden, nog de mogelijkheid zullen hebben om produkten van de nationale markt te weren wanneer deze daadwerkelijk gevaar opleveren voor met name de volksgezondheid, de openbare orde of het milieu. Het is aan het Hof van Justitie om te toetsen in hoeverre een beroep van een lidstaat op een dergelijk belang rechtmatig is. Zo heeft het recentelijk beslist dat Denemarken uit milieuoverwegingen bevoegd is om de verkoop van bier en frisdrank alleen toe te staan in statiegeldverpakkingen.

Al met al moet worden geconcludeerd dat het beeld van door inferieure buitenlandse produkten weggedrukte nationale produkten sterk is overdreven.

Het nationale mediabestel

Wanneer we het over de nationale culturele identiteit hebben dan wordt vaak meteen gedacht aan ons zo kenmerkende omroepbestel. Als gevolg van het discriminatieverbod op grond van nationaliteit en het vrij verkeer van diensten mag de Nederlandse overheid ook bij de huidige stand van de integratie geen protectionistische politiek meer voeren. Dit bete-

kent, zo heeft het Hof beslist, dat commerciële satellietzenders, zolang er geen communautaire voorschriften zijn met inachtneming van de voorschriften welke voor nationale reclameuitzendingen gelden, ook op Nederland gerichte reclames mogen uitzenden. Films zullen mogen worden voorzien van Nederlandse ondertiteling. De nieuwe Mediawet bevat naar de mening van de Commissie nog een aantal voorschriften die in strijd komen met het gemeenschapsrecht. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de verplichting voor de Nederlandse omroepen om een bepaald percentage van hun opdrachten te besteden bij het nationale facilitair bedrijf. Zelfs wanneer het Hof de Commissie gelijk geeft in de nog lopende procedures, vormt dit op zichzelf geen bedreiging voor ons publieke omroepbestel. De regering heeft, onder invloed van in het kader van de Raad van Europa gemaakte afspraken en omdat men om politieke redenen de kijk- en luistergelden niet verder wil verhogen, inmiddels besloten de STER-reclame uit te breiden. De inkomsten uit kijk- en luistergeld (naast de STER-gelden) verschaffen de Nederlandse omroepen een enorme voorsprong ten opzichte van de commerciële satellietzenders. Zenders als *Sky Channel* en *Super Channel* draaien met groot verlies. De kijkcijfers zijn slecht, hetgeen niet onbegrijpelijk is nu hun programma's noodzakelijkerwijs om de haverklap worden onderbroken door reclame. Door de onvermijdelijke komst van nieuwe satellietzenders (waardoor de kijker kan kiezen uit nog meer triviaal amusement en aftandse films) zal de spoeling voor hen alleen maar dunner worden. Het budget dat het bedrijfsleven ter beschikking staat om te adverteren is immers niet onbeperkt. Van de 119 miljoen huizen in het democratisch gedeelte van West Europa zijn er bovendien slechts 13 miljoen aangesloten op de kabel. De belangstelling voor privé schotelantennes is (en echt niet alleen vanwege de nog hoge prijs) zeer gering. De bedreiging die zou

uitgaan van een vercommercialiseerde Nederlandse omroep (AVRO, TROS, Veronica) op het dan resterende 'publieke gedeelte' is vele malen groter. Of dit laatste er binnenkort van komt is een politieke keuze. De soms geuite gedachte dat nationale commerciële televisie een *must* is in het licht van '1992' lijkt vooralsnog niet te worden bevestigd door de realiteit.

Massale toestroom buitenlanders?

Het gevaar van *Überfremdung* (de term laat zich niet vertalen, een kwestie van cultuur?) is niet zo groot. Tot in lengte van dagen zullen er allerlei barrières blijven bestaan, die het moeilijk maken om in een andere lidstaat te gaan werken. Vrijwel iedereen is gehecht aan eigen 'huis en haard'. Slechts in uitzonderlijke situaties, bijvoorbeeld in geval van langdurige werkloosheid of wanneer er in een ander

Het beeld van zich massaal naar het rijke Noorden verplaatsende werknemers is veel te somber.

land veel meer te verdienen valt, zijn sommigen bereid om zich definitief in een ander land te vestigen. Voor Nederlanders met een hoog opleidingsniveau is het vanwege de taalbarrière veelal eenvoudiger om in het buitenland te gaan werken dan andersom. Het scenario van zich massaal naar het rijke Noorden verplaatsende werknemers lijkt dan ook te somber. De komst in grote getale van 'gastarbeiders' (ook van buiten de EG) in de jaren zestig naar de grote steden was een gevolg van

de toenmalige overspannen arbeidsmarkt en zal niet snel herhaald worden.

Wanneer we kijken naar het marktsegment van de professionele kunst en sport (de cultuur in engere zin), dan valt op dat hier de integratie reeds lang een feit is. Het enige dat voor het publiek telt is de kwaliteit van het gebodene. Wanneer een Brit het best springt dan wordt hij (het gemeenschapsrecht verplicht hier ook toe) en niet de Nederlandse medesollicitant door het Nationale Ballet aangenomen. Niemand heeft er problemen mee dat het (sinds kort Koninklijk) Concertgebouworkest wordt gedirigeerd door een Italiaan. Het Eindhovense publiek is net zo enthousiast wanneer de Deen Lerby scoort als wanneer dat geschiedt door één van zijn Nederlandse collega's. Andersom worden Gullit en Van Basten (zolang ze goed zijn) in Italië op handen gedragen. Kortom het zijn hoogstens de instituten waar 'we' trots op zijn en wie er in optreedt of er in speelt is veelal slechts een kwestie van kwaliteit en geld.

Ten aanzien van zelfstandige kunstenaars en artiesten uit andere lidstaten geldt dat deze recht hebben op een zelfde behandeling als de eigen onderdanen. Het al eerder genoemde verbod van elke discriminatie op grond van nationaliteit (artikel 7 EEG-Verdrag) strekt zich in principe onverkort tot deze beroepsgroepen uit. Op de vraag of dit ook met zich meebrengt dat zij altijd in gelijke mate moeten kunnen profiteren van de voordelen van het nationale cultuurbeleid kom ik hieronder terug.

Rest nog de vraag of onze taal in de verdrukking zal komen. Het beheersen van vreemde talen wordt met name voor het internationaal opererende bedrijfsleven zonder enige twijfel steeds belangrijker. De vraag is echter of dit ten koste gaat van het Nederlands. Het spreken van een andere taal blijft altijd surrogaat in vergelijking met de moerstaal waarmee we van jongs af aan vertrouwd zijn. Er zijn zo'n 20

miljoen Europeanen die thuis en op het werk Nederlands met elkaar praten. Deze markt is zo groot, dat het voor aanbieders blijvend aantrekkelijk zal zijn om 'Nederlandse' producten en diensten aan te bieden. Het betekent dat er altijd Nederlandstalige TV, kranten en radio zullen blijven. Ook het onderwijs zal blijvend in het Nederlands worden gegeven. Zoals hierboven reeds is opgemerkt zal het aantal ingezetenen dat afkomstig is uit andere lidstaten relatief gering blijven.

Ter geruststelling kan een vergelijking worden getrokken met de Friese taal en cultuur. Deze hebben zich (gelukkig) in Nederland nog gedeeltelijk weten te handhaven, terwijl de objectieve positie ervan een veel zwakkere is dan die van de Nederlandse taal en cultuur in een Europa zonder economische grenzen. Friesland immers is overstromd door allochtonen, in het onderwijs komt het Fries niet op de eerste plaats, Friestalige media zijn er nauwelijks, van politici en ambtenaren wordt veelal niet meer dan een passieve kennis van het Fries verlangd etc.

Resumerend kunnen we stellen dat de soep niet zo heet wordt gegeten als zij wordt opgediend. Het wegvallen van de economische grenzen in de toekomst betekent geenszins de doodsteek voor onze eigen cultuur. '1992' vormt zelfs geen sluipmoordenaar in dit opzicht. Wel is het ongetwijfeld zo dat de contacten met andere culturen intensiever worden. Dit kan onze cultuur verrijken. We moeten nooit vergeten dat cultuur een dynamisch begrip is. Het is gevaarlijk te vluchten in louter conservatisme en protectionisme. Onze hedendaagse cultuur zou er bijvoorbeeld zonder het belangrijke stempel dat de Portugese joden er in de zeventiende en achttiende eeuw op hebben gedrukt anders hebben uitgezien. Waarschijnlijk zou het Nederlands voetbalelftal afgelopen zomer ook geen Europees kampioen zijn geworden zonder de voortreffelijke Surinaamse inbreng. Het is daarom gevaarlijk om krampachtig het oude en be-

staande te willen handhaven. 'Beproeft alle dingen en behoudt het goede', luidt de wijze bijbelse spreuk die, hoewel uit haar verband gerukt zeker ook in dit geval opgaat.

Nationaal cultuurbeleid

Het bovenstaande beoogt niet te suggereren dat er voor de Nederlandse overheid in het geheel geen taak is weggelegd op het terrein van de nationale cultuur. Integendeel, in de inleiding is er al op gewezen dat juist de eigen culturele dimensie steeds belangrijker wordt wanneer de integratie voortschrijdt. De overheid dient op deze ontwikkelingen alert te zijn, al gebiedt de eerlijkheid te zeggen dat de maakbaarheid van de samenleving zeker in cultureel opzicht zeer gering is.

Het kan een goede zaak zijn dat de nationale cultuur (in de beperkte zin des woords) door de nationale overheid wordt gesteund en ook wordt uitgedragen in het buitenland. Hoewel het gemeenschapsrecht voorziet in een algemeen verbod op steunmaatregelen die de handel tussen de lidstaten beïnvloeden en de mededinging vervalsen (de artikelen 92-94 EEG), worden 'culturele subsidies' in de praktijk toegestaan. Dit moet ook zo blijven. Dat de uitzonderingsbepalingen die gaan over toelaatbare steunmaatregelen met geen woord reppen over culturele subsidies wordt soms, en naar het schijnt ook door bepaalde stromingen binnen de Europese Commissie, gebruikt als argument voor de stelling dat ze dus verboden zijn. Naar mijn overtuiging ten onrechte. Omdat het EEG-Verdrag een economisch karakter heeft, lijkt meer voor de hand te liggen dat het verbod van steunmaatregelen in het geheel niet geldt voor subsidies in de culturele sfeer.

Bij de door het EEG-verdrag verboden subsidies gaat het immers om mededingingsvervalsende steunmaatregelen met een economisch doel, waarbij de overheidsbijdrage wordt gegeven om het eigen bedrijfsleven een kunstmatige voor-

sprong te verschaffen op de buitenlandse concurrentie. Nationale overheden zullen hiertoe slechts overgaan wanneer de overtuiging bestaat dat het uiteindelijk economische voordelen met zich meebrengt of wanneer de werkgelegenheid wordt gediend. Naar deze economische maatstaven gemeten vormen culturele subsidies een slechte investering. De kosten staan in geen verhouding tot het economisch rendement. Dat overheden er desondanks mee doorgaan bewijst dat culturele subsidies een geheel ander doel dienen. Omdat alle lidstaten de eigen cultuur steunen, kan worden gesteld dat er geen sprake is van vervalsing van de mededinging. Integendeel, omdat het vrije spel van vraag en aanbod leidt tot een aanzienlijke verschraving van het cultuur-aanbod, vindt er juist concurrentie plaats op een niveau dat zonder overheidsbemoeienis niet eens zou bestaan. Alles bij elkaar redenen genoeg om culturele subsidies ook in het licht van het EEG-Verdrag als rechtmatig te beschouwen.

Een andere vraag is, wie er van nationale steun moeten kunnen profiteren. Het lijkt reëel, juist vanwege de aparte doelstelling van het cultuurbeleid, dat nationale overheden alleen die instellingen en personen hoeven te steunen die op het eigen grondgebied gevestigd zijn. Valt dit wel te rijmen met het algehele discriminatieverbod op grond van nationaliteit (artikel 7 EEG)? In de eerste plaats is het twijfelachtig of het toepassen van regelingen alleen op ingezetenen, in alle gevallen hetzelfde is als discriminatie op grond van nationaliteit. Daarenboven geldt dat van discriminatie slechts sprake kan zijn wanneer er voor een verschil in behandeling geen objectieve rechtvaardiging bestaat. In het onderhavige geval ligt de objectieve rechtvaardiging echter opgesloten in het eigen, niet economische karakter van culturele subsidies. De tegengestelde opvatting zou met zich meebrengen dat ook een in Londen gevestigde kunsthandelaar moet

kunnen profiteren van de Nederlandse aankoopregeling voor kunst. Omdat overheden deze gevolgen terecht niet wensen zou dat er toe kunnen leiden dat allerlei nationale culturele subsidies worden afgeschaft, een gevolg waar noch de cultuur noch de Gemeenschap mee gediend is.

Wanneer er bepaalde gunstige regelingen gelden of faciliteiten worden gecreëerd, dan moeten mijns inziens alle in Nederland gevestigde gemeenschapsonderdanen daarvan kunnen profiteren. Voorzover gerechtvaardigd door het doel van de subsidie kan echter ook 'taal' een bijkomend criterium vormen. Men hoeft van de Nederlandse overheid niet te verwachten dat deze ook de uitgifte van Engelstalige boeken, of het maken van Duitstalige films gaat steunen. Zou echter een Italiaan, die hier gevestigd is en de Nederlandse taal beheerst, een Nederlandstalig boek willen publiceren (een hypothetisch of op z'n minst uitzonderlijk geval), dan moet hij wanneer hij aan de getelde criteria voldoet wel van de subsidie kunnen profiteren.

Zonder dat het functioneren van de interne markt er noemenswaardig door wordt belemmerd, draagt het nationale cultuurbeleid er mede toe bij dat de verscheidenheid aan plaatselijke, regionale en nationale culturen die Europa zo aantrekkelijk maakt in stand wordt gehouden.

Omdat het EEG-Verdrag geen culturele paragraaf bevat, biedt het weinig ruimte voor een daadwerkelijk communautair cultuurbeleid. Het is de vraag of dit als een omissie moet worden beschouwd. De voortschrijdende economische, politieke en sociale integratie heeft zoals we gezien hebben gevolgen voor het culturele leven en zal automatisch leiden tot intensivering van de contacten tussen de diverse culturen. De toekomst zal leren in hoeverre daarin de kiem ligt voor het bovenop de nationale identiteit ontstaan van iets als een 'Europese identiteit'. Vooralsnog lijkt het wenselijker dit proces de vrije loop te

laten, dan om een 'Europese identiteit' via Brusselse wetgeving van bovenaf op te leggen zolang daarvoor in de diverse samenlevingen nog geen draagvlak bestaat. Het kunstmatig benadrukken van een nog niet bestaande 'Europese identiteit' wekt de indruk dat een soort 'melting pot' naar Amerikaans model wordt nagestreefd. Maar weinigen hebben daar behoefte aan. Ook premier Lubbers niet, die tijdens de laatste Algemene Beschouwingen terecht opmerkte dat recht moet worden gedaan aan de '...culturele aspiraties van de samenstellende delen van het Europa van de Twaalf. Geen nivellering, geen uniformering, geen identiteitsverlies, maar ruimte voor de culturele identiteit.'

In diverse mededelingen van de Commissie wordt op z'n minst de indruk gewekt dat zij voor zichzelf een ruimere taak ziet weggelegd (onder andere 'Nieuwe aanzet voor de culturele actie in de Europese Gemeenschap', december 1987). Een praktijkvoorbeeld waarbij de Commissie mijns inziens de boog overspant biedt het voorstel voor een richtlijn van de Raad waarin wordt voorgesteld dat 60% van het op de televisie aangeboden van Europese origine dient te zijn. Een dergelijk besluit zal niet alleen in de Verenigde Staten vanwege het protectionistisch karakter veel weerstand oproepen, daarnaast is het nog maar de vraag of de gemiddelde Nederlander liever naar een Italiaanse dan naar een Amerikaanse film kijkt.

In het algemeen geldt dat een communautair cultuurbeleid slechts wenselijk is, wanneer dat recht doet aan de verscheidenheid aan nationale culturen en daarnaast iets toevoegt aan de reeds bestaande nationale mogelijkheden. Zo is er geen bezwaar tegen dat de Gemeenschap opleidingen voor vertalers en specialisten in de restauratiesector financiert, of in het kader van het ERASMUS-programma stimuleert dat studenten een deel van hun studie elders doorbrengen.